

Енріке Мартінес КОДО

ПАРТИЗАНСЬКІ ЗАГОНИ ЗА «ЗАЛІЗНОЮ ЗАВІСОЮ»

Про Енріке Мартінеса Кодо та його книгу «Партизанські загоны за «залізною завісою» я вперше почув від колеги по дипломатичній службі Олександра Ковтуна. Пан Олександр свого часу працював першим секретарем посольства України в Аргентинській Республіці, де познайомився з автором «Партизанських загонів...», зустрічався з ним, вів тривалі розмови. Мене вразили розповіді мого товариша про цього чоловіка, аргентинця без жодної краплі української крові в жилах, який так багато зробив для відкриття своїм співвітчизникам незамуленої російською пропагандою правди про УПА.

Тож отримавши цього року запрошення як спеціальний гість 45-го Міжнародного книжкового ярмарку іспаномовної літератури у Буенос-Айресі, я поставив собі за мету зустрітися з дочкою або сином цього великого друга України (на той час дон Енріке вже помер) і отримати книгу й можливість перекласти її для українського читача. Знов-таки допоміг пан Олександр, який мав координати дочки. Я написав їй і одержав зворушливу відповідь, що починалася словами «О, моя кохана Україна». Дочка донна Енріке вивела мене на свого брата. І я вдячний послові України в Аргентинській Республіці Юрію Дюдіню, раднику посольства Маргариті Арістовій, які організували нашу зустріч.

Енріке Мартінес Кодо був аргентинським військовим розвідником, військовим істориком і публіцистом, і людиною, як я розумію, прихильною до України. Тому що, крім цієї книжки у нього є ще низка статей про Голодомор, у нього є стаття про участь українських партизан у французькому опорі. Тобто це людина, яка цікавилася Україною. Зацікавлення до нього прийшло у 1950-ті роки, коли він дізнався про те, що в Україні існує опір радянській владі – тоді за політичною мотивацією було засуджено п'ятьох осіб. І він зрозумів, що не все благополучно в радянському домі, що тут щось вирує і відбувається. І почав це досліджувати. Зібрав колосальні матеріали, спілкувався з українською діаспорою. Вони йому допомагали – тут є уривки документів, фотографії. Це документальна книжка фактично. Представники української діаспори всі документальні матеріали перекладали йому іспанською. Тоді існував Український інститут в Аргентині (зараз його вже немає). Мови української він не знав, тому вони йому допомагали. Але світоглядно він все це розумів. І він цю книжку видав як військовий історик. Колись я переглядав військові журнали перуанської армії. Там розглядалися деякі операції УПА суто як

військові тактичні дії. Тому що ці країни, Перу зокрема, де весь час щось вирує: рухи маоїстського, лівацького штабу рухи, інші течії – вони це досліджували. І так само Енріке Мартінес Кодо цим зацікавився, матеріали йому постачали. Для України видання книги Енріке Мартінеса Кодо стане справжньою сенсацією і для пересічних громадян, але, передусім, для істориків, які відкриють для себе факти і документи, доступу до яких вони не мали. Оскільки все це – українські архіви, вивезені з Європи отою найпотужнішою хвилею української еміграції до Аргентини. Дуже цікаво, що на самому початку книги автор наголошує на тому, як потрібно вживати українські географічні назви, українські імена тощо. Приміром, наголошує аргентинець Енріке Мартінес Кодо, треба писати Рівне, а не Ровно, Харків, а не Харьков, Львів, а не Львов – це як заспів до всієї книжки, що теж дуже цікаво.

Книга «Партизанські загоны за залізною завісою» Енріке Мартінеса Кодо вийшла з передмовою генерала іспанської армії. Тоді на чолі Іспанії був генерал Франко, до якого багато хто ставився цілком позитивно. Ми ж не все добре знаємо. У ті роки генерал Франко врятував Іспанію від радянської навали і від комуністичної інфекції – але це окрема історія.

5 лютого 2021 року ми відзначатимемо знаменну подію: сторіччя визнання Аргентиною Української Народної Республіки. Я б волів присвятити переклад «Партизанських загонів» саме цій даті. Аргентина – унікальна країна. Це єдина держава західної півкулі, яка визнала УНР. Треба про це пам'ятати. І я б дуже хотів, аби безіменний скверик у Києві (у народі – поліцейський), розташований поруч із Посольством Аргентини носив ім'я Енріке Мартінеса Кодо. Я б хотів, щоб цього чоловіка у Києві пам'ятали, бо таких людей у світі взагалі небагато.

Гадаю, переклад книги та її видання в Україні важливі з кількох міркувань. Зокрема, й тому, що Енріке Мартінес Кодо доносить до читачів історичну правду. І тому, що чимало джерел, якими він користувався, можуть виявитися невідомими навіть фахівцям. І тому, що в світі не надто багато справжніх прихильників України, які б розуміли її так, як аргентинський військовий розвідник і журналіст Енріке Мартінес Кодо.

Сергій БОРЩЕВСЬКИЙ,
письменник, дипломат,
кавалер Ордена Травня Аргентинської Республіки

Енріке Мартінес Кодо народився 4 вересня 1926 року в Буенос-Айресі. У столиці отримав освіту журналіста. Протягом 1954–1955 років навчався у спеціальній розвідувальній школі. Спочатку був журналістом «Diario El Pueblo» та «Semanao Esquíu», а 1957 року став редактором «Manual de Informaciones» – видання розвідувального підрозділу генерального штабу аргентинської армії.

Українською тематикою Кодо зацікавився у квітні 1959 року, після того як прочитав у аргентинській газеті статтю про засудження в СРСР п'яти українських повстанців. Завдяки представникам української діаспори він почав збирати матеріали про український визвольний рух. Український військовий історик Юрій Тис-Крохмалюк був його основним консультантом. З 1972 до 1975 року він був редактором спеціального іспаномовного журналу Антибільшовицького блоку народів (міжнародного об'єднання, створеного ОУН) «Resistencia y Liberación».

Готував до друку іспанський переклад «Історії України» Дмитра Дорошенка, книги «Українська проблема та Симон Петлюра» Алена Дероша.

Помер 5 січня 2013 у Буенос-Айресі.

ВСТУП

На початку квітня 1959 року в буенос-айреських газетах з'явилися короткі повідомлення, які стисло інформували про арешт у СРСР п'ятьох осіб, звинувачуваних у належності до Української повстанської армії (УПА), підпільної антирадянської військової організації, що вже багато років діяла в Українській Радянській Соціалістичній Республіці, тобто на радянській території, якщо вважати такою Росію й усі неросійські країни, шляхом тиранії, вторгнення, державного перевороту чи військової окупації уярмлені та ув'язнені в тій тюрмі народів, що дістала назву Радянського Союзу, під владою московського імперіалістичного централізму.

Для автора цих рядків то була справді неймовірна новина, оскільки – з огляду на особливості комуністичної диктатури – він помилково вважав, нібито існування збройного антирадянського руху такого типу в СРСР неможливе. Отже спонукуваний цікавістю, яку може відчувати кожен публіцист, він почав збирати попередні факти для допису, який намірявся надрукувати в тижневику, де вів сторінку міжнародної політики. У цих непогамовних і наполегливих пошуках правди, яку б він міг перетворити на інформаційну публіцистичну статтю, журналіст дійшов до Українського інформаційно-видавничого інституту в Буенос-Айресі, де його приязно зустрів група визначних вигнанців – представників цього народу, які вже кілька років як оселилися в Аргентині.

Запитання були детальними, відповіді – чіткими й підкріпленими низкою аргументів і документів, що буквально приголомшили журналіста. Підтвердилося те, що виявилось насправді неймовірним і нечуванним: Радянський Союз не був тим монолітним блоком, у який журналіст вірив доти: там існували групи – великі й багатомільйонні групи людей, які були не лише не «росіянами» (термін зазвичай уживаний більшістю на означення радянського народу), а й «антиросіянами». Водночас перед ним почали розгортатися славетні епопеї народу, який ніколи не зрікався своєї свободи, а також не менш героїчний і славетний подвиг антикомуністичних партизанів УПА.

Вчинки були патетичними, на межі патріотичного безуму, однак напрочуд ширими й трагічними. Таким чином журналіст дізнався також, що український народ, непогамовний поборник свободи народів і кожної особистості, взяв до рук зброю, щоб протидіяти брутальній та нелюдській нацистській окупації; що цей народ вів проти неї мужню й криваву боротьбу, і що такою самою – мужньою та кривою – була боротьба, яку невдовзі він повів проти більшовицької тиранії.

Перед очима й вухами журналіста проходили документи та розповіді про цей героїчний подвиг, який не скінчився, який досі є актуальним і чекає на своє чітке визначення та підтримку з боку Об'єднаних Націй, чий західні члени, хитливі й запопадливі, уможливили червоне домінування над просторими регіонами та країнами Східної Європи і Центральної Азії.

Він з прикрістю пересвідчився, що його непоінформованість щодо цього розділяє переважна більшість колег, переважна біль-

шість аргентинських інтелектуалів і навіть його знайомі у військових колах. Ба навіть більше: він пересвідчився, що ця проблема майже невідома й мало обговорювана у громадській та військовій пресі Заходу, де помилки, спрощені узагальнення або незрозумілі інтереси зачиняли всі двері для поширення інформації про боротьбу й справжні мотиви українського визвольного руху.

Вони були вправно приховані постійним та вдало спрямованим комуністичним психологічним впливом, який з одного боку виставляв наявність «незалежної української республіки» – дійшовши у своїй брехні до того, що на поліг на її визнанні Об'єднаними Націями і на її місці за столом переможців у Другій світовій війні а з другого проголошував «невтручання у внутрішні справи інших держав», тоді як західні держави зробилися нікими й безрукими свідками тієї драми, що розгорталася в Україні і всій Східній Європі. То була та сама бездіяльність, яка 1956 року дозволила радянським танкам безкарно вбивати тисячі угорських патріотів на вулицях Будапешта; та сама бездіяльність, що всупереч усім донесенням і розважливим порадам 1959 року дала комунізму можливість створити базу свого наближення на Кубі.

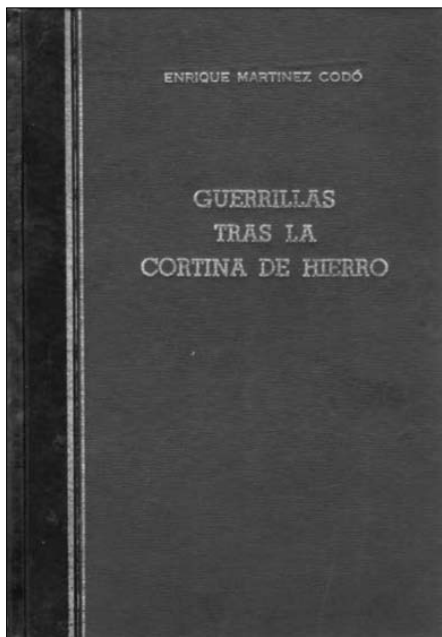
Мета цієї скромної, позбавленої будь-яких літературних претензій праці полягає в тому, щоб слугувати документом: документом, який висвітлив би організовану боротьбу великого народу проти тоталітарних імперіалізмів, що його гнобили, і зробився свідченням цієї боротьби. Водночас її завдання викрити трагічні помилки, яких припускалися досі, та спростувати настирливо повторювану й засвоєну радянську пропаганду, яка намагається змусити нас повірити в міт про «великий радянський патріотизм», у «боротьбу всього радянського народу проти німецької окупації» й у «важливу роль червоних партизанських загонів в Україні».

Під враженням від цих відкриттів і бажаючи якнайшвидше їх оприлюднити, згаданий журналіст написав специфічну статтю, що називалася «Війна партизанських загонів в Україні», надруковану в листопаді 1960 року в місячнику Школи командування та генерального штабу армії США «Military Review»¹, в якій викривалися радянські маневри з викривлення історичних подій задля поширення переконань, нібито всі партизанські загоны, які воювали в Україні, були підпорядковані радянському командуванню, і – що ще гірше – задля сприйняття багатьма західними авторами такої інформації, яка, на додачу, формувала «військове минуле» генерала Микити Хрущова.

Успіх цієї скромної публікації, передрукованої різними зарубіжними виданнями та вміщеної до добірки статей про проблему сучасної партизанської війни під загальною назвою «Modern Guerrilla Warfare»², підготовленої Франкліном Марком Осанкою³ і надрукованої 1962 року в «The Free Press of Glencoe»⁴, а також ентузіазм з боку української громади Аргентини, спонукали автора до написання на згадану тему більш розлогої та детальної праці, результат якої пропонується нині на цих сторінках.⁵

З військового погляду було бажання надати всім, хто вивчає цей предмет, джерело максимально об'єктивної, вірогідної та повної інформації про життя і боротьбу демократичного партизанського руху, а також про його перспективи в рамках можливої майбутньої світової війни, з усією очевидністю довівши, що слабкість червоної московської імперії полягає не так у ймовірному дисбалансі сил її ракетних та ядерних арсеналів, як у відсутності внутрішньої єдності народу, дуже далекого, за наявними оцінками, від того, щоб сліпо підтримувати свій уряд і свою єдину партію, ідучи їхнім курсом, у чому намагається переконати нас комуністична пропаганда.

А що надійшла мить висловити свою вдячність, автор цих рядків зобов'язаний засвідчити велику вдячність своїм по-

мічникам, панам Василеві Косюку, Юліанові Середяку, Іринесві Липинському та Георгієві Тис-Крохмалоку за невтомне терпіння й доброзичливість, з якими вони витримували допізна нескінченні розмови у пошуках інформації, документів і розповідей про війну. Він так само хоче підтвердити свою вдячність усім безвісним молодим людям, яким доручалися непрості й виснажливі завдання з перекладу на іспанську мову різноманітних написаних українською документів і матеріалів, що слугували джерелами інформації та посилали для написання цієї книги. Автор також висловлює вдячність редакторам журналів «Military Review», «Vojno Delo»⁶ та «The Ukrainian Quarterly» за дозвіл передрукувати й адаптувати надруковані в них відповідні статті, що становлять частину документальних додатків до різних розділів цієї книги. Автор також не може не згадати важливе співробітництво пана Г.Б.Джаррета, директора Артилерійсько-технічного музею Абердинського випробувального полігону (Меріленд, США), який надав фотографії радянського озброєння, що ілюструють відповідну статтю.

Свою особливу вдячність автор висловлює Українському інформаційно-видавничому інституту в Буенос-Айресі, а також усім українцям і українським інституціям в Аргентині, США, Канаді та Європі, без цінного співробітництва яких видання цієї праці було б неможливим.

Автор

Буенос-Айрес, січень 1966

Примітки

¹ Військовий огляд (англ.) (Тут і далі прим. перекладача.)

² Сучасна партизанська війна (англ.); повна назва «Сучасна партизанська війна: боротьба комуністичних партизанських загонів, 1941-1961».

³ Франклін Марк Осанка (1936-2016) – американський науковець, соціолог, військовий оглядач.

⁴ Вільна преса Гленко (англ.)

⁵ Згадана стаття передруковувалася серед інших, зокрема, такими виданнями: «Revista militar del Perú» (N 660 – 1960); «The Ukrainian Quarterly» (N 3 – 1961); «ABN – correspondence» (N 5 – 1962) і «Revue militaire générale» (N5 – 1968) – (прим. Авт.). «Перуанський військовий журнал», «Український кварталник», «АБН – листування», «Загальний військовий огляд».

⁶ «Військова справа» – журнал Міністерства оборони Сербії.

ПОПЕРЕДНІ УТОЧНЕННЯ

Оскільки в цій книзі неодноразово наводяться численні аббревіатури для означення різних відповідних організацій, вважаємо слушним пояснити їх усі разом, перш ніж розпочати нашу тему, хоча в перебігу тексту вони знову пояснюються кожна окремо. Таким чином читач зможе звернутися до цього переліку, коли матиме сумнів щодо якогось терміну під час читання різних розділів, поданих далі.

Отже ми згрупували вжиті в цій праці аббревіатури залежно від їхнього походження: а) українські; б) німецькі; в) радянські (російські); г) польські і д) інші.

а) аббревіатури українські

УПА: Українська Повстанська Армія; збройні сили українського народу, що боролися проти нацистської та комуністичної окупації України і в наші дні продовжують підпільну боротьбу проти комуністичного режиму й нав'язаного Москвою підпорядкування.

УНР: Українська Народна Республіка, утворена після падіння царської монархії 1917 року. Утворена 20 листопада 1917 року, проголошена Третім універсалом (маніфестом) Української Центральної Ради і припинила існування 1920 року, коли більшовики остаточно окупували територію України.

УВО: Українська військова організація; таємна організація, утворена 1920 року з метою перевести в підпілля рештки переможеної в боротьбі за національну незалежність української армії.

ОУН: Організація українських націоналістів створена 1929 року з метою згуртування для боротьби за національне відродження.

ОУН-УВО: назва, взята УВО на самому початку після злиття з ОУН як її військово відомство.

АБН: Антибільшовицький блок народів – організація, заснована 1943 року на конференції поневолених народів Східної Європи завдяки енергії та ініціативі генерала Тараса Чупринки, головнокомандувача УПА.

УПА – Північ (Південь, Схід і Захід): регіональні угруповання УПА згідно з територіальним поділом.

СКВ: самооборонні кушові відділи – загоны самооборони, створені в різних селищах, селах і містах для їхнього захисту. Згодом перетворилися на паралельну мережу, що співпрацювала й допомагала УПА.

УНС: Українська народна самооборона, первісна (1942) назва українських партизанських загонів у Галичині.

БУСА: Буковинська Українська Армія Самооборони, аналогічна організація на теренах Буковини.

УГВР: Українська головна визвольна рада, скликана в липні 1944 року, що перетворилася на «вищий орган державної влади українського народу».

УЧХ: Український Червоний Хрест, або медична служба УПА.

СБ: Служба безпеки (контррозвідка) УПА.

ГВШ УПА: Головний військовий штаб УПА.

ЦВЗ: Центральний вузол зв'язку – служба технічного зв'язку, підпорядкована ГВШ УПА.

ВОП: Відділ особливого призначення; первісно існував у всіх підрозділах УПА, на нього була покладена їхня безпека.

ВПЖ: Військово-польова жандармерія – підрозділи, що первісно виконували задачі підрозділів ВОП і які згодом заступила СБ.

б) Аббревіатури німецькі

СА: Штурмові загоны, підпорядковані Націонал-соціалістичній робітничій партії Німеччини; первісно використовувалися нацистським режимом як допоміжна поліція для терористичних акцій; були практично розпущені 1934, однак офіцери зберегли посади СА.

СС: Захисні загоны партії – первісно особиста гвардія Гітлера, яка згодом перебрала функції політичної поліції та каральних підрозділів, спрямованих проти партизанського руху. Не слід плутати з Ваффен-СС – регулярними частинами, сформованими з німецьких добровольців – членів НСРПН, а також іноземних добровольців антибільшовицького спрямування.

СД: Служба безпеки та розвідки, підпорядкована Гімлеру. Складалася з військових підрозділів і мала завдання нагляду та здійснення репресій проти партизанів.

ГЕСТАПО: Державна таємна поліція, підпорядкована безпосередньо Гімлеру, який обіймав посади міністра внутрішніх справ, начальника німецької поліції, начальника СС країни та командувача резервної армії.

в) Аббревіатури радянські (російські).

СРСР: Союз Радянських Соціалістичних Республік – назва, набута 1923 року колишньою царською імперією після остаточного утвердження російського комуністичного режиму.

ДПУ, НКВС, МВС, МВС-МДБ, КДБ: аббревіатури органів внутрішньої безпеки СРСР, на які було покладено здійснення репресій за націоналізм та антибільшовицький опір.

Продовження – у паперовій версії журналу